

2. Гардуз А. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській «прозі про землю» кінця XIX – першої третини XX ст. : [монографія] / А. Гардуз. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 198 с.
3. Гуцол С. Ю. Философские основания психологических исследований неомифологизма в культуре постмодерна / С. Ю. Гуцол // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди» – Дод. 4 до Вип. 31, Том III (11): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2014. – С. 282–288.
4. Дириггер Д. Алфавит / Д. Дириггер. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1963. – 659 с.
5. Дьяконов И. Архаические мифы Востока и Запада / И. Дьяконов. – М. : Наука, 1990. – 247с.
6. Кельтская мифология / энциклопедия. – М. : Эксмо, 2002. – 608 с.
7. Колфер Й. Артемис Фаул. Затерянный мир / Й. Колфер. – М. : Эксмо, 2007. – 576 с.
8. Колфер Й. Артемис Фаул. Интеллект против волшебства / Й. Колфер. – М. : Эксмо, 2003. – 416 с.
9. Колфер Й. Артемис Фаул. Код вечности / Й. Колфер. – М. : Эксмо, 2012. – 528 с.
10. Колфер Й. Артемис Фаул / Йон Колфер. – М. : Домино, 2011. – 416 с.
11. Нямцу А. Миф. Легенда. Литература / А. Нямцу. – Чернівці: ЧНУ РУТА, 2007. – 521 с.
12. Погребная Я. В. Аспекты современной мифопоэтики [Электронный ресурс] / Я. В. Погребная // СГУ, 2010. – Режим доступа : <http://www.niv.ru/doc/pogrebnaaya-aspekty-mifopoetiki/index.htm>.

УДК 821 – 31.091

Н. Ю. Нев'ярович

Херсонський державний університет

Епістемологічні функції античних антропонімів у сучасному постмодерністському романі

Нев'ярович Н. Ю. Епістемологічні функції античних антропонімів у сучасному постмодерністському романі. У статті розглядається проблема специфіки художнього значення та функцій історичних поетонімів у постмодерністському романі (на матеріалі творів американського письменника Дж. Хеллера «Уяви собі картину», італійського романіста У. Еко «Ім'я троянди» та австрійського романіста К. Рансмайра «Останній світ»). Автори звертаються до античних історичних постатей Сократа, Аристотеля, Овідія та ін. У контексті постмодерністської парадигми історичні поетоніми виконують функцію епістем художньої свідомості «перехідної доби» – сумніву, недовіри до авторитетів, змінюваності світу.

Ключові слова: епістемологічні функції, епістема, антропонім, історичний поетонім, постмодернізм, сучасний роман, недовіра до метанаративів, сумнів, іронія.

Нев'ярович Н. Ю. Эпистемологические функции античных антропонимов в современном постмодернистском романе. В статье рассматривается проблема специфичности художественного значения и функций исторических поэтонимов в постмодернистском романе (на материале произведений американского писателя Дж. Хеллера «Вообрази себе картину», итальянского романиста У. Эко «Имя розы» и австрийского прозаика К. Рансмайра «Последний мир»). Авторы обращаются к античным историческим личностям Сократа, Аристотеля, Овидия и др. В контексте постмодернистской парадигмы исторические поэтонимы выполняют функцию эпистем художественного сознания «переходного периода» – сомнения, недоверия к авторитетам, изменчивости мира.

Ключевые слова: эпистемологические функции, эпистема, антропоним, исторический поэтоним, постмодернизм, современный роман, недоверие к метанарративам, сомнение, ирония.

Nevyarovich N. Y. «Epistemological functions of ancient anthroponyms in the modern postmodern novel». The article deals with the problem of specificity of the artistic value and functions of the historical poetonyms in postmodern novel (based on the works by American writer J. Heller "Imagine a picture", Italian novelist U. Eco "The Name of the Rose" and Austrian writer Ch. Ransmayr "The Last World"). The authors advert to such ancient historical figures as Socrates, Aristotle, Ovid, etc. Within the context of post-modern paradigm historical poetonyms carry the function of epistemes of the artistic consciousness while the "transitional period" – doubt, distrust of the authorities, the alternability of the world.

Keywords: epistemological functions, episteme, anthroponym, historical poetonym, postmodernism, contemporary novel, meta-narrative distrust, doubt, irony.

Художня семантика та функції антропонімів у тексті сучасного літературного твору є актуальною проблемою вітчизняного та зарубіжного літературознавства. Літературній поетичній ономастиці присвятили праці С. Зинін, В. Калінкін, В. Кухаренко, Б. Ларін, В. Михайлов,

В. Виноградов, В. Ніконов, Ю. Тинянов, О. Фоякова та ін. Ґрунтовний огляд наукових ідей було зроблено у дослідженнях останніх років О. Алтухової [1], Н. Виноградової [2] та ін. Проведений аналіз робіт засвідчує, що сформувалася певна методологічна основа ономапоетики, яку складають положення робіт В. Виноградова про образні та характеристичні

функції онімів у поетичному мовленні; Б. Ларіна, В. Михайлова, В. Кухаренко про функціонально-естетичну цінність імені у художньому тексті; В. Винокура, про «особливий модус ономастичної дійсності», Ю. Гинянова про зв'язок онімів з реалізацією цілісного авторського задуму та деякі інші [2].

Ім'я персонажу є одним з засобів образотворення, що може виражати соціальну, національну, історичну характеристику персонажу, передавати місцевий колорит (В. Ніконов) [7:234]. Ономастичний образ несе відбиток певної епохи, літературної течії. Те саме ім'я може транслювати різні значення й слугувати різним цілям. Імена є невід'ємним елементом форми твору, складовою стилю письменника, які можуть нести й яскраво виражене смислове навантаження й прихований асоціативно-алюзивний фон [2]. Визнаючи вагомість наукового внеску в дослідження поетичної ономастики, визначимо, що сучасні постнекласичні тексти накреслюють нові аспекти цієї проблеми. У таких текстах антропонімічні образи набувають нових функцій, у розгляді яких і полягає мета даної статті.

Для позначення реальних імен історичних осіб у художньому творі використовують терміни «поетонім» (що окрім номінативної, виконує ще й характеристичну, стилістичну, ідеологічну функції) [8:108], «літературний антропонім», «історичний поетонім». Серед характерних ознак історичного поетоніму називають, по-перше, обумовленість іменування історичних персонажів авторським ставленням до зображуваних реальних осіб; по-друге, наявність додаткових смислових відтінків як результату дії певних художньо-стилістичних функцій; по-третє, здатність впливати на формування всього ономастикону твору [5].

Використання історичних поетонімів зазвичай обумовлене специфікою художнього твору, зокрема, жанрами традиційної літератури. Постмодерністські стратегії багато в чому змінили погляди на сутність, природу та поетику художньої літератури, зокрема, й в ономапоетиці. Наріжними принципами нового постнекласичного мислення у мистецтві стали недовіра до метанаративів, іронія, сумнів. Постмодернізм «ґрунтується на розломах, на абсурдах, на невтомному вислизанні реалій здорового глузду, зрештою, на повній відсутності однозначності» [4:224]. Питання про перехідний характер епохи постмодернізму ґрунтується на тотальній іронії, відстороненні від готових істин та авторитетів. Криза раціоналістичного світу, сумнів щодо адекватності сприйняття дійсності поступово призвели до зміни авторитету «розуму» на авторитет «тексту». В річищі цих методологічних зрушень зазнали істотного оновлення функції поетонімів. У небагатьох дослідженнях зазначається, що ономастичні одиниці в постмодерністському творі виконують функції, по-перше, інтертекстуальні алюзії; по-друге, використовуються як засіб мовної гри [1:5–6].

Функції історичних поетонімів значною мірою детерміновані сучасною концепцією історії в постмодернізмі. Постмодерністське уявлення про світ та можливості його пізнання характеризується антидогматичністю та плюралістичністю. «Його основна прикмета і внутрішнє джерело руху – це сумнів, відмова від альтернативного вибору (або-або) на користь широкого спектру рівноправних рішень (і-і)» [3:50]. Сумнів є лейтмотивом культури постмодерну. Не визнаючи авторитету розуму, постмодернізм піддає сумніву всю антропоцентричну традицію європейської культури, не визнає беззаперечності сучасної моделі світу та буття, що веде до «епістемологічної невпевненості», до релятивізму істини. Епістемою постмодернізму постає сумнів.

Під «епістемою» (М. Фуко) розуміють історично обумовлене культурно-когнітивне «апріорі», сукупність усіх зв'язків між науками конкретної доби, коли вони аналізуються на рівні дискурсивних закономірностей [10]. В постмодерністському творі епістемологічного значення можуть набувати образи дійсних історичних осіб, що утілюють світовідчуття, стан свідомості свого часу. У творі такий образ постає домінантною структурою, в світлі якої конститууються всі інші структури. Такими в сучасній літературі постають образи Сократа, Аристотеля, Овідія, Гомера, Платона та ін.

Образ Сократа став виразником «епістемологічної невпевненості» у постмодерністському романі Дж. Хеллера «Уяви собі картину» (1988 р.), Автор транслює своїм твором постмодерністське світовідчуття людини кінця ХХ століття, яка зневірилася в усіх істинах, окрім суто текстових. Іронія, множинність значень та інтерпретацій, обірваність зв'язків – все це ознаки роману Дж. Хеллера, що актуалізує сократівську думку про неосяжність істини в контексті постмодерністської естетики [6:130–135].

Зі сторінок роману чутні голоси багатьох історичних постатей, серед яких Есхін Сократик, Антисфен Кінік, Крітій, Олександр Македонський, Асклепій, Алквіад, Аристофан, Агафон, Критон, Перікл та ін. Сатиричне інакомислення, Сократа часів античності співвідноситься із ментальною основою постмодерністського твору кінця ХХ століття. Сократ не написав жодного твору, проте зажив слави мудреця, який сумнівом торує шлях до істини. Його кредо «Я знаю, що я нічого не знаю» корелюється с постмодерністським тотальним сумнівом та недовірою до метанаративів. Образ Сократа, події з його оповитого легендами життя утворюють множинні наскрізні мотиви, що з'єднують різні часопросторові шари твору від античності до сучасної доби. Майже усі свідчення про Сократа почерпнуто Дж. Хеллером з античних джерел, весь текст просякнутий цитатами з творів Платона, Аристофана, Аристотеля, Ксенофонта та ін., проте у їх достовірності автор має підстави сумніватися. Відсутність фактів з лихвою

перекривається міфами, перетворюючи історично дійсну особистість на символ сумніву як особливого світогляду. У романі Дж. Хеллер іронічно зауважує, що Сократ не залишив жодного написаного ним слова. Якби не написав про нього Платон, ми б нічого по суті про Сократа не знали. Якби він не написав про Сократа, ми б і про Платона знали небагато [11:31]. Постмодерністське потрактування образу Сократу виявляє епістемологічні маркери сучасної доби: «Знати, що нічого не знаєш, вже знати немало. Мудрість полягає в усвідомленні того, що ніякої мудрості не існує» [11:67].

Епістемологічну функцію в романі Умберто Еко «Ім'я троянди» (1980 р.) виконує образ Аристотеля. У. Еко здійснив сміливий експеримент: переклав сучасні семіотичні ідеї на мову художнього тексту. Автор використав можливість «пограти» з читачем і приготував чимало пасток у лабіринті роману на шляху до прихованої ним дійсної концепції твору.

У. Еко визначав, що за жанром «Ім'я троянди» – це роман, що є «аналогом сучасного знання», в основі якого безліч істин, проте жодної остаточної. Художній простір роману утворюють, перетинаючись у своєрідному лабіринті, багато шарів – детективний, історико-філософський, семіотичний, а відтак, твір має багато версій його прочитань [12:650–669]. Провідним структурним принципом постає принцип «ризому» (Ж. Делез, Ф. Гваттарі). Ризом – це тип розгалуженого лабіринту, де немає однозначного шляху, кожна доріжка має можливість перетнути іншу. Назва «Ім'я троянди» вказує на множинність смислів тексту, оскільки «троянда як символічна фігура настільки насичена смислами, що смислу у неї майже немає» [12:597–599].

Прихованим сюжетом роману є боротьба за таємну і небезпечну грецьку книгу, що є символом, знаком «перевернутого» світу. Одні герої прагнуть будь-що її знайти й прочитати, а дехто понад усе намагається їм перешкодити. Наслідками двобою за приховану істину стає ланцюг жертв таємного ідеолога, охоронця непорушних світоглядних принципів абатства, ченця Хорхе. Він прирікає на смерть тих, хто відкрив для себе «еретичну» книгу Аристотеля.

У. Еко використовує прийоми масової літератури, серед яких – містифікація, звернення до історичної особистості, античного рукопису. Легенда про зниклу частину «Поетики» Аристотеля й таємниці її змісту оживає у наукових контекстах твору. Образ Аристотеля набуває значення епістемологічного маркера перехідної доби початку XIV століття, у діалозі з якою розкривається і сучасна доба постмодернізму.

Головний герой шукає вхід до бібліотеки, розгадує таємний код знаків, що ведуть до книги Аристотеля, авторитет якого здатний зруйнувати світ середньовічної догматики. Вміння читати знаки, символи, загадкові тексти – ось шлях до

знань Вільгельма Баскервільського. Він є «семіотиком» XIV століття. Його знання не претендують на безпомилковість, оскільки знак має багато тлумачень, і це може вказувати на різні напрями лабіринту. Він встигає знайти докази Аристотеля, що сміх є «одкровенням істини» та її проявом, незадовго до того, як полум'я пожежі знищило безцінний рукопис та всю унікальну бібліотеку. В романі протиставлені дві ментальні культури: світ без сміху, де панують безрозсудна віра (його уособлює чернець Хорхе), та стихія бунтівного сміху, де б'є джерело відкритого мислення та творчості (Аристотель, Вільгельм Баскервільський). Роман-детектив У. Еко веде шляхами роздумів про сутність та механізми пізнання, знакову природу світу. Образом-епістемою постмодерністського світу в романі стає Аристотель. Головною «таїною» роману, що асоціюється з книгою Аристотеля, постає СЛОВО, що має безліч значень, в коловороті яких триває життя. У світі Хорхе слово є догмою, що панує над людиною, для Вільгельма Баскервільського слово – це форма самого буття [6:168–169].

Історичні поетоніми є складовою художньої структури постмодерністського роману К. Рансмайра «Останній світ» (1988 р.). На художні погляди К. Рансмайра вплинула філософсько-естетична теорія трансцендентного мислення: «Мистецтво, на його думку, – це відблиск того, що недосяжне смерті, туга за чимось зовсім іншим» [9:193]. В «Задумі роману» К. Рансмайр зазначає: «Тема – зникнення і реконструювання літератури, поезії; матеріал – “Метаморфози” Публія Овідія Назона» [9:194]. Фабулу роману утворює мотив пошуку зниклого поета-вигнанця Овідія. Його розшукує центральний герой твору, історичний персонаж Котта, в трьох пунктах імперії: в Римі – у своїх спогадах; у глухому містечку Томи – серед героїв поеми «Метаморфози»; у високогірному селищі Трахіла – серед кам'яних брил з фрагментами цитат зі славетного Овідієвого тексту.

Рансмайра привертає особистість Овідія-поета, в якому від побачив уособлення «постмодерністського відчуття» перехідної епохи. Поема Овідія «Метаморфози» (2–8 рр. н.е.) стала найбільшим поетичним зведенням міфологічних сюжетів, що були пов'язані з перевтіленням (більш, як 200 епізодів). У своїй творчості Овідій не синтезує, а розчленовує картину світу, піклується не про створення гармонійного цілого, а про вичерпну розробку окремих частин, виступає не засновником нового, а комбінатором вже відкритого. Овідій щедро вставляє у свої твори цитаті з поетів-попередників, він експериментує над традиційними образами та мотивами. В основу поеми Овідія було покладено ідею про «пластичність» поета, його здатність перетворюватися у будь-кого та у будь-що. Новаторська поетика Овідія несла ідею змін, плину історії.

Перехідний характер епохи Овідія стає дзеркалом сучасної доби постмодернізму, а образ Овідія в романі К. Рансмайра «Останній світ» набуває епістемологічного значення. Письменник не додержується історичної правди, спирається на суперечливі легенди, навмисно розчиняючи розповідь у невідомому. Схоже, що не історія, а новаторська поетика Овідія, з ідеєю змінюваності, здатно зруйнувати застиглість старого світу, надихнула К. Рансмайра розповісти про сучасне мистецтво, особливе світовідчуття кінця ХХ століття, засади постмодерністської поетики. В образі Овідія Назона Рансмайр втілює думку про змінюваність форм життя й літератури і розповідь про ІМ'Я Поета, що недосяжне смерті.

Роман К. Рансмайра «Останній світ» читається як аналог сучасного світосприйняття, де ідея метаморфоз постає концептуальним образом постмодерністської поетики з її запереченням системи, грою з попередніми текстами,

багатоверсійністю, балансуванням на межі ілюзії та реальності. Метаморфози постають найвищим законом творчості і Публія Овідія, і Крістофа Рансмайра. Загадкова, містична, «трансцендентна» постать поета Овідія, що так і не з'являється серед персонажів роману, є символом постмодерністської ідеї «зникнення автора», образу Поета доби змін.

Отже, історичні поетони́ми в сучасному романі виконують епістемологічні функції, що детерміновані принципами постмодернізму. Античні антропонімічні образи несуть в собі епістемологічне значення сумніву, постмодерністської концепції історії, відкритості свідомості, змінюваності буття, пріоритету слова над буттям, безсмертя імені митця. образи Сократа, Аристотеля, Овідія та ін. прочитуються як епістемі постнекласичної форми знання, як емблеми постмодерністської свідомості в літературі.

Література

1. Алтухова О. Н. Ономастический контекст в постмодернистской литературе (На материале произведений В. Пелевина): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Волгоград, 2004. – 22 с.
2. Виноградова Н. В. Имя персонажа в художественном тексте: Функционально-семантическая типология: Автореф. диссер... канд. филол. наук. – Тверь, 2001. – 23 с.
3. Денисова Т., Сиваченко Г. Наприкінці ХХ ст.: постмодернізм, мультикультуралізм // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України, 1999. – № 1. – С. 49–50.
4. Затонский Д. Модернизм и постмодернизм: Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств / Д. Затонский. – Харьков: Фолио; М.: ООО «Издательство АСТ», 2000. – 256 с.
5. Зинин С. И. Оэтическая ономастика (Собственные имена в художественной литературе и фольклоре) [Монография] [Интернет-ресурс]. – Режим доступа: <http://imja.name/poehtonimy/poehtonimy.shtml>
6. Нев'ярович Н. Ю. Зарубіжна література та культура ХХ століття (Методологія. Критика. Методика): Монографія / Н. Ю. Нев'ярович. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – 212 с.
7. Никонов В. А. Имя и общество / В. А. Никонов. – М.: Наука, 1974. – 278 с.
8. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
9. Рансмайр К. Останній світ. Роман / Пер. з нім. О. Логвиненка. Післямова Л. Цибенко. – К.: Основи. – 1994. – 206 с.
10. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко. — СПб.: Acad, 1994. – С. 52.
11. Хеллер Дж. Вообрази себе картину / Пер. с англ. С. Ильина. – М.: Фолио; Харьков, 1999. – 300 с.
12. Эко У. Имя розы. Роман. Заметки на полях «Имени розы». Эссе / У.Эко – СПб.: Симпозиум, 2000. – 677 с.

УДК 821.111

О. О. Смольницька

Науково-дослідний інститут українознавства МОН України (Київ)

**Віддзеркалення Еросу і Танатосу в поезії англійських метафізиків:
компаративний аналіз вибраної лірики
Джона Данна (1572–1631) і Ендрю Марвелла (1612–1678)**

Смольницька О. О. Віддзеркалення Еросу і Танатосу в поезії англійських метафізиків: компаративний аналіз вибраної лірики Джона Данна (1572 – 1631) і Ендрю Марвелла (1612–1678).

Стаття містить компаративний аналіз вибраної любовної лірики Джона Данна і Ендрю Марвелла. Розглянуто імпліцитні смисли текстів. Наголошено на релігійному змісті творів і віддзеркаленню ритуалу. Для додаткових джерел залучено Біблію, окситанську куртуазну лірику, народні англійські та шотландські балади. Доведено, що Ерос як потяг до життя і Танатос як прагнення смерті тут взаємопов'язані. Здійснено текстологічний, контекстуальний, інтермедіальний, макро- і мікроконтекстуальний аналіз.

Ключові слова: поезія, переклад, метафізики, Ерос, Танатос, символ, полісемія.